

УДК 323(477)

ПРИНЦИПИ КОНСОЛІДАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Людмила Приймак

*Львівський національний університет імені Івана Франка
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: ms.priymak@gmail.com*

Розкрито суть поняття “консолідація” та особливості її тлумачення. З’ясовано основні принципи консолідації, їхній вплив на процес трансформації політичного режиму. Виявлено залежність між принципами політичного режиму та його типом.

Ключові слова: консолідація, легітимізація, правила гри.

Консолідація політичного режиму залежить від низки принципів, визначає тип і характер політичного режиму. Для українського суспільства, на сучасному етапі розвитку вагомим є з’ясування принципів консолідації, оскільки від їхніх особливостей залежить ефективність зміни політичного режиму, а також його характер в нашій країні.

Питання принципів політичного режиму та їхній вплив на характер консолідації режиму широко дискутується в політичній науці. Так, О. Чебаненко, В. Шрамович, Д. Ковриженко, Н. Колодязна та І. Когут великого значення надають саме принципам, що визначають демократичний тип консолідації. А. Крап акцентує на правилах гри у політиці, їхньому визначенню та ролі у процесі утвердження того чи іншого політичного режиму. Л. Лясота, розкриває основні шляхи до консолідації політичного режиму загалом.

Ми маємо на меті з’ясувати основні принципи консолідації політичного режиму та їхній вплив на характер режиму. Для цього ми висуваємо такі завдання:

- охарактеризувати поняття “консолідація” в політичній науці;
- проаналізувати головні принципи консолідації політичного режиму;
- з’ясувати залежність між принципами політичного режиму та його характером.

Визначення терміна “консолідація” дискусійне, але дослідники пропонують кілька найважливіших визначень, котрі в сукупності розкривають його зміст:

– досягнення політичним режимом стану, в якому жодна впливова політична сила (наприклад, партія чи організація) не обговорюють відмінних від демократичних способів отримання влади;

– цілеспрямована діяльність із конструювання й утвердження демократичних інститутів у суспільстві; постійні зусилля влади й опозицій з поширення в суспільстві поваги до демократичних правил гри;

– визнане й рутинізоване переконання в ефективності демократії та її процедур на елітарному та масовому рівнях, що обумовлює зменшення ступеня невпевненості в демократії [7].

Такі визначення консолідації демократичного режиму, допомагає виокремити основні її принципи:

- утвердження громадянського суспільства;
- ефективна діяльність системи стримувань та противаг і владних інститутів;
- консолідація еліт, установлення правил гри;
- всебічна легітимізація;
- принцип верховенства права;
- демократизація виборів та інших політичних процесів, котрі відбуваються в державі.

Чимало науковців розглядають консолідовану демократію у вигляді ідеального типу, до якого в реальному світі можна наблизитись, але повністю досягнути не можливо. Для того, щоб зрозуміти суть особливостей такого ідеального режиму, проаналізуємо головні принципи консолідації політичного режиму.

Громадянське суспільство належить до значущих принципів демократичної консолідації, оскільки лише демократичний тип політичного режиму передбачає наявність сформованого громадянського суспільства як рушія демократичного розвитку держави та реалізації цінностей демократії.

В Україні можна зауважити позитивні зрушення в процесі інституціоналізації громадянського суспільства. Не звертаючись до конкретних статистичних даних, констатуємо загальне збільшення кількості громадських організацій, а також розширення сфер їхньої діяльності. Проте водночас спостерігаємо фіктивність і формальність діяльності чималого відсотка з них. Багато громадських об'єднань створювалися з метою задоволення приватних інтересів, а з утратою цими інтересами актуальності фактично припинялася і робота установи [7].

Наступний принцип – система стримувань і противаг. Суть цього принципу полягає в тому, що між вищими органами державної влади відбувається розподіл конституційно визначених прав і обов'язків. А взаємний контроль і залежність одна від одної є передусім гарантом законності, поваги до прав і свобод громадян. Одночасно поділ влади передбачає надійний механізм стримування і противаг, який забезпечує взаємну співпрацю і врівноваження влад [6].

Зі здобуттям незалежності в Українській державі стартував процес зміни політичного режиму; він розпочався насамперед із апарату держави. Особливо яскраво це відобразалося в зміні й розподілі влади між гілками влади. Розподіл влади на виконавчу, законодавчу та судову належать до ключових принципів демократії. Це унеможливило узурпацію влади й контролює розподіл повноважень між гілками влади через систему стримувань і противаг.

Ще один принцип – консолідація еліт. Закріплення демократичного вектора розвитку потребує від учасників коаліційного процесу здатності в умовах довготривалої нестабільності й конкуренції постійно йти на компроміс та узгоджувати інтереси, а також

здатності влади поступатися опозиції, що потужно впливатиме на прийняття політичних рішень та високий рівень репрезентації інтересів суспільства. Переговорні процеси варто розглядати у ширшому контексті – як здатність політичної еліти до консолідації на підставі демократичних «правил гри» та започаткування нової системи влади, нової політичної традиції консенсусної демократії в Україні.

За ситуації відсутності підґрунтя формування базового консенсусу еліт постає небезпека входження у фазу дестабілізуючого хаосу, коли контроль над політичними інститутами стане своєрідним «призовим фондом» у протистоянні політичних сил. Таке протистояння стосується не лише центральних органів влади, а й регіонального рівня управління, де існує небезпечний конфліктогенний потенціал у зв'язку з різними партійними уподобаннями керівників владних інститутів. За цим сценарієм усі нелогічності та протиріччя конституційної реформи стануть предметом жорсткої боротьби і спричиняють максимальний вияв інституціональної неефективності. Для забезпечення ефективності нової конституційної моделі необхідно сконцентрувати увагу на її терміновому вдосконаленні через колегіальну роботу президента, парламенту та уряду. Така модель може бути позбавлена найсуперечливіших норм за умови пакетного прийняття конституційних законів: нової редакції Регламенту Верховної Ради [1], законів “Про Кабінет Міністрів” [2], “Про парламентську коаліцію”, “Про повноження та діяльність опозиції”.

Консолідація передбачає не лише домовленість стосовно правил гри та змагання за владу, а й про фундаментальне та вмотивоване обмеження влади. Це натомість потребує внутрішнього переконання серед еліт у тому, що потрібно обмежувати владу незалежно від того, в кого вона знаходиться; головний механізм – координація функціонування конституційних механізмів, політичних інституцій.

В умовах української політики найпроблемніше питанням демократичної консолідації – вироблення стабільних і визнаних усіма гравцями політичної системи механізмів створення нормативних засад політичного життя. Тобто основа для кризи ефективності врядування закладається ще, умовно кажучи, на підготовчому етапі – на етапі визначення, котрі правила функціонування політичної системи можуть діяти як загальнообов'язкові [3].

Інституційні зміни в перехідний період є наслідком взаємодії інститутів (правил гри) та організацій (учасників, суб'єктів політичного процесу). Перші здатні визначати й обмежувати сукупність варіантів вибору індивідів і зменшувати невизначеність через установлення постійної структури людської взаємодії. Від правил гри значно залежить ефективність та легітимність інститутів влади. Формування прозорих правил гри у політиці (ухвалення рішень, управління проблемами, узгодження конфліктів) – один із чинників політичної стабільності й демократизації суспільства. Правила гри, викладені в конституції, законодавчих актах, договірних документах становлять основу процедурного консенсусу, який поряд із ціннісним є неодмінною умовою консолідації демократії [4].

Узагалі оптимізація державного управління й головних інституцій можлива за умов утілення важливих напрямів політичної реформи, що полягає, по-перше – у зміні

форми правління; по-друге, у реформі місцевого самоврядування; по-третє – у реформі судової влади [5]. Запорука успішної консолідації демократії полягає в її всебічній легітимації, коли основні політичні актори (політичні еліти та різні групи суспільства) вірять, що демократичний режим є найкращим варіантом серед тих, котрі можна уявити. На масовому рівні повинен панувати широкий нормативний і поведінковий (діяльнісний) консенсус стосовно легітимації конституційної системи, якою б слабкою не була її продуктивність у той чи інший момент. Легітимність обумовлює зацікавленість правлячої партії, президента або суверена у спадковості правил гри, що в майбутньому робить їх самодостатніми та самопідтримуючими. Критичним для такого режиму є стан, коли кожна сторона висуває свій інтерес на перше місце (зокрема у процесі встановлення правил гри та боротьби за владу) [7].

Важлива умова – реалізація принципу верховенства права, який передбачає не лише дотримання законодавчих приписів усіма в державі й забезпечення ієрархічності правових норм, а й панування “духу права”, що сприяє посиленій увазі до процесу конституційного реформування, яке має відповідати волі більшості та здійснюватися на засадах юридичних процедур незаангажованими політичними акторами із належним рівнем правової культури.

Ще один вагомий принцип – демократичні вибори. Роль виборів та їхнього впливу на ротаційні процеси в елітарному середовищі безпосередньо пов'язане з рівнем динамічності еліт у принципі, а також із легітимністю влади в державі. Ці моменти зумовлюють логіку набуття певними політичними силами статусу провладних і опозиційних, наявність або відсутність взаємоповаги між названими сегментами як основу для конструктивної співпраці в межах одного органу (наприклад, парламенту чи уряду) або між різними рівнями здійснення управління (наприклад, урядом і місцевою державною адміністрацією).

В умовах демократичної організації взаємодії між суспільством і владою з'являється потреба в регулярному оновленні еліти та політики, що реалізується у невідворотності такого оновлення. Коли таке оновлення відбувається у ненасильницькій і регламентованій законом формі, суспільство не зазнає періодів нестабільності через періодичні кризи влади. Таке регулярне коригування влади у демократичних системах робить її відносно гнучкою і чутливою до соціальних нововведень. У більшості демократичних країн із плюралізованою політичною системою й широким колом елітарних груп, котрі мають доступ до влади і можуть впливати на процес розробки політики та її реалізації (тобто вибори функціонують як механізм ротації еліт), небажання політичних гравців опинитися в опозиції нівелюється сподіваннями на те, що їхня сила поверне собі владу (навіть тоді коли це відбудеться не скоро – можливо, за часів керування нової генерації політиків). Окрім того, символічний капітал, отриманий за час перебування на посаді, вселяє переконання у важливості власної політичної кар'єри [7].

На підставі аналізу наукової літератури й українських політичних реалій запропонуємо концептуальну модель консолідованого українського суспільства, яке має такі складові:

– розвиток громадянського суспільства і зниження рівня віддаленості влади й громадян;

– ефективне функціонування системи стримувань і противаг з явним розподілом конституційно визначених прав та обов'язків між гілками влади, їхній взаємний контроль, залежність одна від одної, що створить надійний механізм стримування та противаг, який забезпечить співпрацю і врівноваження влад;

– консолідація еліт і встановлення правил гри, що передбачає не лише домовленість стосовно правил гри та змагання за владу, а й стосовно фундаментального і вмотивованого обмеження влади, яке потребує внутрішнього переконання серед еліт у тому, що потрібно обмежувати владу незалежно від того, хто нею володіє;

– усебічна легітимізація, коли головні політичні актори вірять, що демократичний режим є найкращим варіантом серед тих, які можна уявити, повинен панувати широкий нормативний і поведінковий консенсус стосовно легітимації конституційної системи;

– принцип верховенства права, що спричиняє посилену увагу до процесу конституційного реформування, яке має відповідати волі більшості й здійснюватися на основі юридичних процедур незаангажованими політичними акторами із належним рівнем правової культури;

– демократизація виборів та інших політичних процесів, котрі відбуваються в державі, а в умовах демократичної організації взаємодії між суспільством і владою з'являється потреба в регулярному оновленні еліти й політики, що реалізується, а також у невідворотності такого оновлення.

Отже, залежно від того, наскільки всі ці принципи реалізуються у конкретній державі, тип політичного режиму буде трансформуватися з тоталітарного у напрямі демократичного.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про Регламент Верховної Ради України” від 10.02.2010 № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу://<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
2. Закон України “Про Кабінет Міністрів України” від 07.10.2010 № 2591-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591-17>
3. *Когут І.* Конституція для демократичної консолідації (роздуми про конституційний процес у теорії та в Україні) [Електронний ресурс] / І. Когут, О. Чебаненко. – Режим доступу: //[http://old.niss.gov.ua/book/ StrPryor/7/25.pdf](http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/7/25.pdf)
4. *Крап А.* Формування правил гри в політиці та демократизація українського суспільства [Електронний ресурс] / А. Крап. – Режим доступу:// <http://postua.info/krap.htm>

5. *Лясога Л.* Шляхи до консолідованої демократії [Електронний ресурс] / Л. Лясога. – Режим доступу: // http://old.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/01-7.pdf
6. *Пильгун Н.* Поділ влади – конституційна основа взаємодії органу законодавчої влади і глави держави [Електронний ресурс] / Н. Пильгун. – Режим доступу: /<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34682/06Pylgun.pdf?sequence=1>
7. *Чебаненко О.* Консолідована демократія: перспективи для України [Електронний ресурс] / О. Чебаненко, В. Шрамович, Д. Ковриженко, Н. Колодяжна. – Режим доступу:// http://www.kas.de/wf/doc/kas_12580-1522-13-30.pdf?071210104644

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

PRINCIPLES OF CONSOLIDATION POLITICAL REGIME

Ludmila Pryymak

*Lviv National University named after Ivan Franko
faculty of Philosophy, Department of Theory and History of Political Science
Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: ms.pryymak @ gmail.com*

This paper examines the essence of the concept of consolidation and especially its interpretation. Found out the basic principles of consolidation and its impact on the transformation of the political regime. The dependence between the principles of the political regime and its type.

Keywords: consolidation, legitimation, the rules of the game.

ПРИНЦИПЫ КОНСОЛИДАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОГО РЕЖИМА

Людмила Приймак

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина
e-mail: ms.pryymak @ gmail.com*

Раскрывается суть понятия “консолидация” и особенности ее толкования. Выясняются основные принципы консолидации, их влияние на процесс трансформации политического режима. Выявляется зависимость между принципами политического режима и его типом.

Ключевые слова: консолидация, легитимизация, правила игры.